

МОЛИЯВИЙ САВОДХОНЛИК: АҲОЛИ ФАРОВОНЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛИ

Астанакулов Олим Таштемурович
Ўзбекистон халқаро ислом академияси
Ислом иқтисодиёти ва молияси, зиёрат
туризми кафедраси профессори, и.ф.д.

Молиявий саводхонлик – бу инсон ва жамият фаровонлигига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин бўлган муҳим маҳорат. Бюджетни тузиш, тежаш ва инвестиция қилиш каби асосий молиявий тушунчаларни тушуниб, одамлар ўз пуллари ҳақида онгли қарорлар қабул қилишлари ва келажагини режалаштиришлари мумкин. Бугунги мураккаб молиявий вазиятда молиявий саводхонлик ҳар қачонгидан ҳам муҳимроқдир.

Молиявий саводхонлик одамларга қарзни масъулият билан бошқариш, тўғри инвестиция қилишни танлаш ва нафақага чиқишни самарали режалаштириш имконини беради [1]. Бундан ташқари, одамларга умумий молиявий тузоқлардан ва номолиявий схемалардан қочишга ёрдам беради. Молиявий саводхонликни ошириш орқали молиявий жиҳатдан хавфсизроқ ва барқарор жамият куришга ҳаракат қилиш мумкин.

Молиявий саводхонликни ошириш учун ёши ва келиб чиқишидан қатъий назар, одамларга таълим ва ресурсларни тақдим этиш муҳим аҳамиятга эга [2]. Бунга мактабларда молиявий саводхонлик дастурларини амалга ошириш, жамоаларда семинарлар ўтказиш ҳамда молиявий таълимни онлайн тарзда етказиш учун технологиялардан фойдаланиш кабилар киради.

Умуман олганда, молиявий саводхонликни ошириш аҳоли фаровонлигини ошириш йўлидаги асосий қадамдир. Бу келажакка инвестиция бўлиб, иқтисодий барқарорликка ва шахсинг имкониятларини кенгайтиришга олиб келади.

Молиявий саводхонлик турли минтақалардаги шахслар ва жамиятларга таъсир кўрсатадиган глобал муаммо ҳисобланади. АҚШ, Европа Иттифоқи ҳам молиявий саводхонлик ва ўз аҳолисининг фаровонлигини ошириш учун катта саъй-ҳаракатларни амалга оширади.[3].

АҚШда молиявий саводхонлик бўйича ташаббуслар мактаблардан тортиб университетларгача бўлган турли таълим муассасаларига бирлаштирилган. Миллий молиявий имкониятларни ўрганиш каби дастурлар америкаликларнинг молиявий хатти-ҳаракатлари ва билимлари ҳақида қимматли тушунчалар бериб, мақсадли таълим компаниялари ва

ресурсларини шакллантиришга ёрдам беради. Бундан ташқари, ташкилотлар мактаблар билан ҳамкорлик қилиш ва ўқув материалларини ишлаб чиқиш орқали ёшларнинг молиявий саводхонлигини оширишга эътибор қаратади.

Шу билан бир қаторда, Европа Иттифоқи молиявий саводхонликнинг муҳимлигини тан олди ва уни минтақавий даражада ҳал қилиш учун чоралар кўрди. Европа Комиссияси аъзо давлатларда молиявий таълимни қўллаб-қувватлайди. Истеъмомчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш чоралари ва масъулиятли молиявий хатти-ҳаракатларни рағбатлантириш орқали молиявий саводхонликни оширишга қаратилган саъй-ҳаракатлар ҳам амалга оширилади.

АҚШ ва Европа Иттифоқидаги ушбу тажрибалар натижасида маълум бўладики, молиявий саводхонликни ошириш – ҳукуматлар, таълим муассасалари, молия институтлари ва жамоат ташкилотлари ўртасидаги ҳамкорликни ўз ичига олган кўп қиррали саъй-ҳаракатлардир [2]. Бу тажрибаларни ўрганиш ва илғор тажриба алмашиш орқали бутун дунё мамлакатлари ўз аҳолисининг молиявий фаровонлигини ошириш ва иқтисодий барқарорликни мустаҳкамлашга ҳаракат қилиши мумкин.

Молиявий саводхонлик рақамлар ва тушунчаларни тушуниш, шунингдек, одамларга молиявий дунёнинг мураккабликларида ҳаракат қилиш имконини берадиган фикрлаш ва кўникмаларни ривожлантириш билан боғлиқ пулни бошқаришнинг психологик ва ҳулқ-атвор жиҳатларини, кенгроқ иқтисодий тушунчаларни тушунишни ўз ичига олади.[4]

Молиявий саводхонликнинг муҳим жиҳатларидан бири молиявий маҳсулотлар ва хизматларни танқидий баҳолаш қобилиятидир. Бу жисмоний шахслардан турли хил инвестиция вариантларининг рисклари ва афзалликларини баҳолаш, молиявий маҳсулотларнинг шартларини тушуниш ва узоқ муддатли молиявий мақсадларига мос келадиган қарорлар қабул қилишни талаб қилади. Ақл-идрокнинг бундай даражаси одамларни ноиқтисодий схемалар ва виждонсиз молиявий амалиётлар қурбони бўлишдан ҳимоя қилиши мумкин.

Бундан ташқари, молиявий саводхонликни глобал миқёсда ҳал қилиш молиявий қарорлар қабул қилишга таъсир қилувчи маданий ва концептуал омилларни тушунишни талаб қилади [5]. Турли минтақалар ва жамоаларнинг ўзига хос молиявий амалиётлари, анъаналари ва қийинчиликлари мавжуд. Молиявий таълимни ушбу ўзига хос шароитларга мослаштириш унинг самарадорлиги ва долзарблигини сезиларли даражада ошириши мумкин.

Расмий таълим дастурлари билан бир қаторда, мураббийлик ва тенгдошларни қўллаб-қувватлаш молиявий саводхонликни оширишда ҳал қилувчи рол ўйнаши мумкин [1]. Ушбу ёндашув жисмоний шахсларни

амалий кўрсатмалар ва реал мисоллар билан таъминлаб, анъанавий молиявий таълим дастурларида ўқитиладиган тушунчаларни мустаҳкамлаши мумкин.

АҚШ ва Европа Иттифоқи тажрибасига асосланиб, молиявий саводхонликка яхлит ёндашув расмий таълим, тегишли ресурслардан оқилона фойдаланиш, истеъмолчиларни ҳимоя қилиш чоралари ва қўллаб-қувватловчи молиявий экотизимни ривожлантиришни ўз ичига олиши аниқ [6]. Ушбу стратегияларни янада кенгроқ ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш мамлакатлар ўз аҳолисига оқилона молиявий қарорлар қабул қилиш имкониятини беради ва шу орқали иқтисодий барқарорлик ва индивидуал фаровонликка ҳисса қўшиш имконини яратади[7].

1-жадвалда Осиёда жойлашган бир қатор мамлакатларнинг молиявий саводхонлик кўрсаткичлари келтирилган.

1-жадвал

Осиё бўйича молиявий саводхонлик кўрсаткичлари

№	Давлатлар	Саводхонлик кўрсаткичлари
1	Россия Федерацияси	38%
2	Козоғистон Республикаси	40%
3	Монголия	41%
4	Ўзбекистон	21%
5	Киргистон	19%
6	Туркманистон	41%
7	Афғонистон	14%
8	Тожикистон	17%
9	Эрон	20%
10	Покистон	26%
11	Ироқ	27%
12	Саудия Арабистони	31%
13	Индонезия	32%
14	Фаластин	25%
15	Ливан	44%
16	Қувейт	44%
17	БАА	38%
18	Хитой	28%
19	Япония	43%
20	Жанубий Корея	33%
21	Исроил	68%
22	Мянма	52%
23	Бутан	54%

Молиявий саводхонлиги юқори бўлган мамлакатлар Исроил - 68%, Бутан - 54%, Мянма - 52%, Ливан - 44%, Қувейт - 44%, Япония - 43% ҳисобланади. Энг паст кўрсаткичларни эса Афғонистон - 14%, Тожикистон -

17 %, Қирғизистон - 19%, Эрон - 20% қайд этган. Кўриниб турибдики, мамлакатимизнинг ушбу кўрсаткич ҳолати ҳам қониқарли эмас. Ўзбекистонда молиявий саводхонликнинг шахс ва бутун жамият учун аҳамияти тобора ортиб бормоқда [4]. Ўзбекистон молиявий саводхонлик соҳасида бир қанча муаммоларга дуч келмоқда. Жаҳон банки томонидан ўтказилган сўров натижаларига кўра, Ўзбекистон аҳолисининг атиги 21% молиявий саводхонликнинг асосий кўникмаларини намоён этади. Молиявий саводхонликнинг бундай паст даражаси одамларнинг онгли молиявий қарорлар қабул қилиш қобилиятига тўсқинлик қилади, бу эса молиявий ишончсизлик, молиявий амалиётларга қарши заифликка олиб келади[8]. Ўзбекистонда молиявий саводхонликнинг асосий муаммолари келтирилган (2-жадвал).

Ўзбекистонда молиявий саводхонликни ошириш бўйича тавсиялар куйидагилардан иборат:

1. Комплекс таълим дастурларини амалга ошириш:

– Молиявий саводхонлик таълимини миллий ўқув дастурига бошланғич мактабдан тортиб, олий таълимгача киритиш.

– Катталарга амалий молиявий кўникмалар ва билимларни ўргатиш мақсадида маҳаллаларда семинарлар ташкил этиш.

2. Молиявий хизматлардан фойдаланиш имкониятини кенгайтириш:

– Қишлоқ ва хизмат кўрсатилмаган ҳудудларда асосий банк хизматлари ва молиявий ресурслардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш.

– чекка аҳолига муурожаат қилиш учун рақамли молиявий воситалар ва мобиль банкингдан фойдаланишни рағбатлантириш.

3. Молиявий маълумотларни соддалаштириш;

– Турли молиявий маҳсулотлар ва инвестиция вариантлари бўйича аниқ ва осон тушунарли ўқув материалларини яратиш.

– Мураккаб молиявий ландшафтни бошқаришда одамларга ёрдам бериш учун истеъмолчиларга қулай қўлланмалар ва воситаларни ишлаб чиқишдан иборат.

2-жадвал

Ўзбекистонда молиявий саводхонлигининг асосий муаммолари

Муаммолар	Тавсиф
Таълим дастурларининг етишмаслиги	Миллий ўқув режасида расмий молиявий таълимнинг чекланганлиги ва аҳолининг кенг қатламлари учун молиявий саводхонлик дастурлари ва ресурсларининг етишмаслиги.
Молиявий хизматлардан	Қишлоқ жойларда асосий банк ва бошқа молиявий хизматлардан етарли даражада фойдалана олмаслик

фойдаланиш имконияти чекланганлиги	норасмий ва потенциал хавфли молиявий амалиётларга таянишга олиб келади.
Мураккаб молиявий манзара	Чекланган молиявий билимга эга бўлган шахслар учун жуда қийин бўлиши мумкин бўлган турли хил инвестиция имкониятлари ва маҳсулотларига эга мураккаб молиявий тизим

Ушбу муаммоларни ҳал қилиш ва тавсияларни амалга ошириш Ўзбекистонда молиявий саводхонлик ландшафтани яхшилаш учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади[9]. Бу орқали Ўзбекистон молиявий жиҳатдан янада хавфсиз ва ваколатли аҳолига йўл очиб, иқтисодий барқарорлик ва индивидуал фаровонликка ҳисса қўшиши мумкин.

Молиявий саводхонликни ошириш кенг қамровли ва кўп қиррали ёндашувни талаб қилувчи муҳим вазифадир. Қўшма Штатлар ва Европа Иттифоқи каби мамлакатлар тажрибасини ўрганиш орқали Ўзбекистон ўзининг молиявий саводхонлиги бўйича ўзига хос муаммоларни ҳал қилиш учун мослаштирилган стратегияларни ишлаб чиқиши мумкин[10].

Аҳолининг молиявий саводхонлигини шакллантириш ёшлиқдан бошланиб, катталарни қамраб олувчи кенг қамровли таълим дастурларини амалга ошириш зарур. Ушбу дастурлар нафақат назарий билимларни, балки ўрганишни мустақамлаш учун амалий кўникмалар ва ҳаётий мисолларни ҳам ўз ичига олиши керак. Қолаверса, молиявий хизматлардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш, айниқса, қишлоқ ва аҳолининг кам таъминланган ҳудудларида, молиявий маълумотларни тушунарли ўқув материаллари орқали соддалаштириш Ўзбекистонда молиявий саводхонликни ошириш йўлидаги асосий қадамдир.

Ушбу соҳалардаги биргаликдаги саъй-ҳаракатлар орқали Ўзбекистон ўз аҳолисининг молиявий фаровонлигини ошириш, молиявий саводхонликнинг чекланганлиги билан боғлиқ хатарларни юмшатиш, иқтисодий барқарорлик ва индивидуал фаровонликни қўллаб-қувватлаш борасида сезиларли муваффақиятларга эриша олади.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати

1. Yuwono, W., Ramadhani, D.S., Sasmita, E.W., Sihotang, W.H. (2023). *Analysis of the Influence of the Role of Financial Literacy on Personal Financial Management. European Journal of Business and Management Research*, 8(3), 57-61.
2. Lusardi, A. (2019). *Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications. Swiss Journal of Economics and Statistics*, 155(1), 1-8.
3. Ahmad, N.A.B., Zahid, E.S.B.M. (2022). *Financial Literacy among Investors. Sciences*, 12(4),

676-681.

4. Swiecka, B., Yeşildağ, E., Özen, E., Grima, S. (2020). *Financial literacy: The case of Poland. Sustainability*, 12(2), 700.

5. Bhandare, P.V., Guha, S., Chaudhury, R.H., Ghosh, C. (2021). *Impact of financial literacy models on the financial behavior of individuals: An empirical study on the Indian context. Strategic Change*, 30(4), 377-387.

6. Abdullaev, F.O., Fayzullaev, N.B. (2021). *Approaches of Increasing Financial Literacy of the Population During the Economic Digitalization in Uzbekistan. Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 102-108..

7. Vovchenko, N.G., Galazova, S.S., Danchenko, E.A., Ivanova, O. B., Kostoglodova, E.D. (2018). *Improvement of financial literacy as a crucial factor of economic development.*

8. Astanakulov, O. T., Kuchkovskaya, N. V., Bataeva, P. S., Khokhlova, N. I., & Calesci, M. (2019). *Providing Innovative Processes in the Economic Development of the Russian Regions. Space and Culture, India*, 7(2), 125-142. <https://doi.org/10.20896/saci.v7i2.456>.

9. Асатуллаев Х. С., Астанакулов О. Т., Собиров З. А. *Инновационная активность в условиях конкуренции: сущность и анализ // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2016. № 10.*

10. Pyankova, S. G., Zakirova, E. R., Yalunina, E. N., Astanakulov, O. T., & Veselukhina, P. V. (2019, December). *Industry 4.0.: advanced approach. In International Scientific and Practical Conference on Digital Economy (ISCDE 2019) (pp. 113-116). Atlantis Press.*